

Kultura otkazivanja ili mogu li povijesne nepravde biti otklonjene?

Rade Dragojević

sub, 05/08/2023 - 11:55

Donkihotovska borba nekih domaćih medija, poput Telegrama, protiv najavljenog medijskog zakona koji i ono malo istraživačkog novinarstva kani zatući do kraja izgleda dirljivo i zakašnjelo poput one holivudskih kino-pijanista iz doba nijemog filma. Na fotografiji ministrica Nina Obuljen Koržinek
Foto: Hina/ Dario GRZELJ

Prije deset-petnaest godina u Sjedinjenim Državama i Zapadnoj Evropi, ali i u nekim drugim dijelovima svijeta, pokrenute su brojne kampanje deklasiranih društvenih slojeva kojima je zajedničko bilo to da su društvene mreže koristile kao prodoran instrument društvene promjene. Akterima iz pokreta poput Black Lives Matter (BLM) i MeToo, mreže su dale mogućnost da u rekordno brzom vremenu viralnim naprave teme (obično iz domene društvene nepravde), koje bi dotad medijsku blokadu probijale rijetko ili nikad.

Novo je bilo i to da su te digitalne ustanke podizali dotad posve pasivni pojedinci i grupe, bez nekog presudnog posredovanja klasičnih sindikata, političkih stranaka ili postojećih organizacija civilnog društva. Tako nekog policijskog *bullyja* iz neke američke zabiti, koji redovito vrši maltretman nad lokalnom crnačkom omladinom, sada *debunkati* može i jedna dugotrajno nezaposlena Afroamerikanka iz matrifokalne familije i s nepotpunom osnovnom školom, samo ako ima *twitteraccount*. Korak dalje je da osnuju lokalni ogranak BLM-a.

Za te i slične *grass-roots* kampanje presudna je bila tehnološka inovacija koja je dotadašnju jednosmjernu komunikaciju *one-to-many* prešaltala u bitno demokratskiji odnos *many-to-many*. Samo jedan *hashtag* dijeli nekog *underdoga* da svoj dotad prigušeni gnjev prometne u manje ili više organizirani javni bunt. Činjenica da su članovi "plebejske kulture" dobili alat kakav su dotad mogli samo sanjati dramatično je promijenila medijski pejzaž. Klasičnih medija kakve smo imali samo do pred koju godinu više nema ili su barem bitno izmijenjeni.

To komešanje na medijskoj sceni, dakako, nije moglo proći bez negodovanja *opinion makera*. Besprizorni su se umiješali u njihov medijski vrtić i to je zaslužilo, u najmanju ruku, oštar odgovor. Prije negoli navedemo odgovor, samo da podsjetimo kako se i od čega formiralo klasično javno mnijenje. Kako u svom habilitacionom radu iz 1962. godine pod naslovom "Strukturne promjene javnosti" navodi Jürgen Habermas, javna sfera konstituirala se otprilike onda kad se pojavila mlada, ambiciozna građanska klasa. Najprije je funkcionirala po građanskim salonima i kavanama, gdje su pripadnici iz boljeg društvenog soja (stalež školovanih ljudi) oblajavali stari režim, da bi se kasnije komentari, kritike i polemike preselile na stranice novina. Pad takav medijski sistem doživljava u 20. stoljeću kad pojavom masovnih medija zahtjev da vlast treba polagati račune javnosti postepeno slabi, a jača konzumeristički rezon. Kritička teorija Frankfurtske škole i inače se prema masovnim medijima držala skeptično. Tako Adorno kulturnu industriju u cjelini doživljava kao totalnu manipulaciju, a Marcuse domeće institucionalnu cenzuru koja obavlja masovne medije, itd.

Ipak, ta isključiva komercijalna motivacija na tržištu print medija još dugo ne uspijeva zadominirati u potpunosti, još uvijek

princip *Raisonnementa* (princip rezoniranja) i kritičke javnosti nije posve odmijenjen profitnim nagonom. Do duboko u dvadeseto stoljeće štampani su mediji i dalje nositelji viteškog posla, tamo se otvaraju afere, razotkrivaju prijevare, prokazuju korumpirani akteri i tamo se neustrašivo juriša na nosioce moći. Kulminacijska točka tiskanog novinarstva dosegnuta je u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća.

To razdoblje sjajno opisuje Spielbergov film "Novine" (The Post, 2017), s Meryl Streep, kao vlasnicom "Washington Posta" i Tomom Hanksom, kao njezinim tadašnjim glavnim urednikom, u glavnim ulogama. Film govori o sinergiji "Washington Posta" i "New York Timesa" koju su uložili da uz pomoć vojnog analitičara Daniela Ellsberga, zviždača koji je novinarima doturio "Pentagon paperse", prokažu dugogodišnje vladine laži o Vijetnamskom ratu i ulozi svih američkih administracija u tome, od Kennedyjeve preko Johnsonove do Nixonove. Kad se tome doda Pakulin klasik iz 1976, "Svi predsjednikovi ljudi" (All the President's Men), film o rušenju Nixona preko afere vladinog prisluškivanja središnjice oporbene Demokratske stranke u vašingtonskom hotelu Watergate, tu se negdje otprilike zaokružuje herojsko doba klasičnog novinarstva. U tom kontekstu današnja donkihotovska borba nekih domaćih medija, poput Telegrama, protiv najavljenog medijskog zakona koji i ono malo istraživačkog novinarstva kani zatući do kraja (recimo, obavezom novinara da otkrije svoj izvor), izgleda dirljivo i – zakašnjelo. Posljednji Mohikanci iz područja investigativnog žurnalizma tako pomalo slične na ceh holivudskih kino-pijanista iz doba nijemog filma koji su za svoja prava ustali u osvit zvučnog filma.

Ono što je interesantno jest da u te i takve medijske krugove pristup nemaju siromašni, radništvo i žene. Istina, u predrevolucionarnoj Francuskoj neke su salone vodile žene, ali generalno govoreći prije spomenuta plebejska kultura "društvu oko stola" teško prilazi. Uostalom, mase su u početku nepismene, a ako se i opismene, teme ne poznaju dovoljno dobro da bi se plasirali u krug *connoisseura*, a i kupovna im je moć toliko mala da zapravo nemaju što tražiti na sve razvijenijem tržištu kulturnih dobara.

Stvar se nešto posebno ne mijenja ni kasnije, mediji su i dalje klub bolje stojećih muškaraca, ostali se priključuju rijetko. U nižim medijskim ešalonima, dakako, šljakaju žene, ali ih na vrhu uglavnom nema. Recimo, u društvu kakvo je bilo jugoslavensko, koje je barem deklarativno inzistiralo na društvenoj pravdi i jednakosti, vrh novinarskog svijeta, dakle, onaj koji je presudno utjecao na kreiranje javnog mnijenja, oduvijek je pripadao galićima, tijanićima, tirnanićima, mandićima, grizeljima, barbierijima, milićima, lilićima i inima. Ovako na brzinu, na pamet nam padaju samo dvije ultimativne ženske medijske zvijezde osamdesetih godina u Jugoslaviji. Jedna je bila Gordana Suša, urednica centralnog televizijskog dnevnika TV Beograd, koju je s rukovodstvom

informativnog programa televizije odstrijelio Milošević. Druga je bila Jelena Lovrić, komentatorica utjecajnog zagrebačkog političkog tjednika "Danas" koji se u to vrijeme tiskao u impresivnoj tiraži od 120 tisuća primjeraka. Devedesetih godina po tom pitanju bilo je još i gore (vidi slučaj Vještica iz Rija).

Na aktualni pokušaj preuzimanja medija od strane masa liberalno-konzervativne snage se, naravno, skandaliziraju. Najprije su preuzeli izraze iz slenga afroameričke queer zajednice (poput *calling out* /prozivanje, dobacivanje/, zatim *cancelled* – pojam koji se koristi da se nekome šaljivo 'spusti' ili da se ukaže na nečije neprilično ponašanje u širem društvu), i prisvojili ga s ciljem da sami sebe u viktimizirajućem ključu prikažu kao nevine žrtve "canceliranja" i usput se još jednom s prezirom otresu na digitalni eho s društvene margine.

Tko se to osjetio ugrožen? Ostanemo li samo na našim paralelama, nema tko nije – od Velimira Viskovića do Tram 11, od Ramba Amadeusa do domaćih stand-up komičara. Ugledni se leksikograf tako naljutio na negativnu kritiku svoje memoarske knjige, pa je kritičarki seksistički uzvratio u stilu nekadašnjeg zastupnika Ante Kovačevića (žena je za madraca, a ne mudraca). Kad ga je zbog toga snašla kritika s mreže, narcisoidni se Visković po drugi put istraumatizirao.

Kad su General Woo i Target *zarepali* u naci stilu, javnost ih je iskriticizirala, a domaći im je diskograf, pobojavši se za vlastiti imidž, otkazao ugovor. Tu je zanimljivo kako se klasična kritika u likovima Večernjakovog Hrvoja Horvata i Aleksandra Dragaša iz "Jutarnjeg" sa svojim više nego pozitivnim prikazima albuma s koljačkim stihovima, našla u raskoraku s ocjenom javnosti. Naravno, i reperi su nakon svega zacviljeli, a o čemu drugom nego o "otkazivanju".

Zagrebački se komičari pak ljute jer domaća publika nema smisla za šalu, pa nisu dobro podnijeli njihove viceve o silovanju. Crnogorskoj pjevačkoj zvijezdi nije dobro sjelo objelodanjivanje njegovog pokušaja "udvaranja" televizijskoj urednici. Kad se otkrilo da je ovaj svoj manjak šarma nadoknađivao fizičkom prisilom, Rambo je pravednički kriknuo protiv hordi koje ga, eto, posve nevinog "kenseliraju". Neki su ovdje predlagali dotičnoj urednici da je stvar s korpulentnim pjevačem trebala raspraviti u tišini i nasamo, a ne ga onako javno sramotiti. Prigovor je to u stilu Željke Markić i njezinog pokreta odakle konstantno stižu prijedlozi da se govoriti o problemima s kojima se susreću queer osobe u društvu može doma, ali u javnosti progovarati o tome u najmanju je ruku neukusno. Baš kao što se prije koju godinu kratkotrajni dopremijer Karamarko grozio domaćoj javnosti da u ideološkom smislu svi mogu misliti kaj hoće, ali samo unutar svoja četiri zida, dok se javno ima misliti isključivo državotvorno.

Jedan od učestalijih prigovora novoj alternativnoj mrežnoj

javnosti odnosi se na njezinu masovnost koja se u konzervativno-liberalnih kritičara redovito pretvara u rulju, svjetinu, hordu i grupu za linč. Grupu za pritisak prije se može nazvati prosvjednom ili ustaničkom kojoj je svojstveno riskantno djelovanje bez garancije na uspjeh i neizvjesnost glede postizanja ciljeva.

Kod rulje stvar stoji točno obrnuto. Rulja unaprijed zna da nakon svog čina neće imati nikakve posljedice. Klasični primjer rulje su *klanovci* koji uvijek prije linča znaju da im lokalni šerif neće ništa, tim prije što je često i on osobno zakrabuljen nazočio vješanju. Ili bliži primjer. Rulja su Penavini antićirilичari iz Vukovara. Oni su i prije negoli su krenuli u pohod razbijanja ćirilичnih ploča po gradu znali da će poslije toga proći lišo ili s tek pokojom simboličkom kaznom.

Na kraju, čini nam se da bi se aktualne mrežne ratnike protiv strukturne moći mogli nazvati kontrajavnošću. Pojam posuđujemo od njemačkog para autora Kluge-Negt koji su početkom sedamdesetih godina iskoristili pojam "proleterske kontrajavnosti" da njime označe pojavu u to doba kontrahegemonih medija kao što je bio video, alternativna televizija (u kojoj je Alexander Kluge i sam participirao), alternativni studiji i dr. Ovdje pojam "proleterska kontrajavnost" manje označava konkretnu radničku klasu u sociološkom smislu (uostalom, proleter i danas zvuče dosta anakrono), a više ideju negacije vladajućeg medijsko-industrijskog kompleksa u cjelini.

Novinarski projekt "Kultura otkazivanja ili mogu li povijesne nepravde biti otklonjene?" realizira se u okviru potpore novinarskim radovima Agencije za elektroničke medije za 2023.

najnovije

sub, 28/10/2023 - 08:53

Je li Laptalov slučaj doista dokaz da Grčka nije pravna država?

sri, 25/10/2023 - 10:12

Navodnjavanje u Hrvatskoj kao potraga za Božjom kapljicom

pon, 23/10/2023 - 10:52

Ženske udruge: Sudovi trebaju strože kažnjavati rodno uvjetovano nasilje

pon, 16/10/2023 - 09:38

Urbana revolucija i privatno vlasništvo: kakve veze ima Woody Guthrie s gradom koji je "naš"

ned, 15/10/2023 - 08:11

Snježana Banović: "Zagrljeni maštom: Blato, Basaričekova 1981. – 1990."

sub, 14/10/2023 - 09:14

MAZ-u je potrebna pomoć!

sub, 14/10/2023 - 08:42

Kako pomoći beskućnicima

sub, 14/10/2023 - 08:37

Strašna je stvarnost u kojoj djeca stradavaju, a ne fotografija koja nas na to upozorava

uto, 10/10/2023 - 10:20

Maša Grdešić: Smijeh je najbolji način borbe, jer Petkoviću i Feriću oduzima glavne argumente o feminizmu kao moralnoj policiji

uto, 10/10/2023 - 09:08

Hamas, Izrael, svijet: Bolne istine i brutalni interesi

Impressum

Forum.tm | Nakladnik: neprofitna udruga Dom kulture Zagreb | Adresa:

Nova cesta 115,

10000 Zagreb | email: domkulturezagreb@gmail.com | Uredništvo: Dom kulture Zagreb

TKO? Neprofitna udruga Dom kulture ŠTO? Forum.tm, prostor za slobodne ljude i one koji to žele postati KADA? Jučer, danas, sutra GDJE? www.forum.tm ZAŠTO? Da bi stvari bile jasnije

Veronika Rešković dobitnica je nagrade "Marija Jurić Zagorka" za internetsko novinarstvo u 2014. godini, koju dodjeljuje Hrvatsko novinarsko društvo, za seriju tekstova objavljenih na Forum.tm-u.

Portal Forum.tm financijski podupire Agencija za elektroničke medije

Oleg Maštruko dobitnik je nagrade "SAP Božo Težak" za najbolji tekst s područja informatike i komunikacija u 2014. godini. Tekst "[Od Milanovićevih sastanaka po SAD-u korist bi možda mogle imati isključivo tvrtke koje posluju s državom](#)" objavljen je na Forum.tm-u.